

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИЈАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРИЗАРИ

symplexis

diesis
network

ВОДИЧ ЗА СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО ЗА ЖЕНИ РОМКИ

Наслов на проектот: „Социјално претприемништво на млади жени Ромки“ ROMANSE

Имплементирано од:

HBO Ромски ресурсен центар Скопје, Северна Македонија

Во партнерство со:

HBO Иницијатива на жени од Шуто Оризари, Северна Македонија
Симплексис од Атина, Грција, DIESIS Мрежата од Брисел, Белгија,
Ромски Ресурсен Центар - Скопје

Број на проект: IPA III/2024/453-362

Скопје, 2025

Оваа публикација е финансирана од Европската Унија. Нејзината содржина е единствена одговорност на проектниот конзорциум, предводен од Центарот за ресурси на Ромите, и не ги одразува нужно ставовите на Европската Унија.

Funded by
the European Union

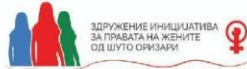

Содржина

ЗОШТО НИ Е ПОТРЕБНО УПАТСТВО	2
ВОВЕД	3
1. ШТО Е СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО?	5
1.1. 8	
1.2. 9	
1.3. 10	
1.4. Социјални претпријатија	11
1.5. Социјални претпријатија – примери на добри практики	14
2. СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО И СОЦИЈАЛНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	15
2.1. НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА И СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ	15
2.2 ПОЗНАТИ СОЦИЈАЛНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ВКЛУЧУВАЊЕ НА ЖЕНИТЕ РОМКИ .18	
3. ПРОЦЕНКА НА НИВОТО НА ЗНАЕЊЕ ЗА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО НА ЖЕНИТЕ РОМКИ.....	21
3.1. ПРЕДЛОЖЕНИ ТЕМИ ЗА ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ЗНАЕЊЕТО И КАПАЦИТЕТИТЕ НА ЖЕНИТЕ РОМКИ ЗА СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО	23
4. 26	

Funded by
the European Union

symplexis

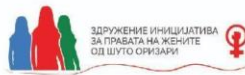
ЗОШТО НИ Е ПОТРЕБНО УПАТСТВО

Упатството е развиено во рамките на проектот „Социјално претприемништво за млади жени Ромки“ (ROMANSE), чија цел е градење на капацитетите на ромските, (про)ромските и младинските организации за поддршка на социјалното претприемништво на младите жени Ромки. Главната цел на проектот е зајакнување и интегрирање на младите жени Ромки на пазарот на трудот преку модел на социјално претприемништво и обуки. Проектот го спроведува Ромскиот Ресурсен Центар (RRC) како водечка организација, а партнерски организации се Здружението Иницијатива за женски права од Шуто Оризари, Симплексикс (Грција) и Мрежата DIESIS (Белгија). Ова упатство е наменето за сите жени Ромки потенцијални социјални претприемачи кои се заинтересирани да започнат сопствен социјален бизнис со цел вработување на жени и девојки Ромки и други лица од ранливи категории. Првенствено е наменето за жени и девојки Ромки заинтересирани за развој на социјално претпријатие, но и за други жени и мажи кои се заинтересирани да се вклучат во социјално претприемништво. Упатството е од информативен карактер и во него се дадени информации за можностите што ги нуди социјалното претприемништво, примери на веќе постоечки социјални претпријатија, важноста на социјалното претпријатие за вработување на различни категории луѓе и за економско јакнење на жените и девојките Ромки.

Упатството, исто така, дава преглед на нивото на информации и знаење на жените Ромки за социјалното претприемништво, како и потребните вештини и теми што се неопходни за жените и девојките Ромки да се вклучат и да развијат социјално претприемништво и социјално претпријатие. Водичот ќе биде дистрибуиран до жените кои ќе учествуваат во активностите на проектот, но исто така ќе биде достапен и промовиран директно до други млади жени Ромки од локалните партнери преку настани спроведени во рамките на проектот.

Funded by
the European Union

ВОВЕД

Во последните години, концептот на социјално претприемништво станува сè попопуларен. Иако на прв поглед изгледа како нов феномен, отсекогаш постоеле социјални претприемачи кои најчесто се поврзуваат со иновации, решителност и развој на нови модели со социјална мисија. Многумина го поврзуваат социјалното претприемништво исклучиво со непрофитни организации кои започнуваат потфати или имплементираат идеи од кои ќе остварат профит, некои го користат за да опишат некој што започнува непрофитна организација, а други го користат концептот за сопственици на бизниси кои ја интегрираат општествената одговорност во својата работа. Упатството дава дефиниција за социјално претприемништво и социјални претпријатија, клучните аспекти и принципи на социјалното претприемништво, како и формите на социјалните претпријатија. Во исто време, се опишува состојбата социјалното претприемништво во Република Северна Македонија, постојните социјални претпријатија и можностите што ги нудат државата и владата за економско јакнење на ранливите категории граѓани, првенствено жените Ромки.

Кога станува збор за застапеноста или учеството на жените Ромки на пазарот на трудот во Република Северна Македонија, според податоците од 2022 година презентирани во рамките на „Преглед на Северна Македонија“ (Платформа 2 за вработување и социјални прашања, перформанси на економиите на Светска банка во однос на Европскиот столб на социјални права), стапката на вработеност на Ромите е речиси два пати пониска од просечната стапка на вработеност, додека стапката на вработеност на жените Ромки изнесувала 8%. Жените имаат помала веројатност од мажите да започнат сопствен бизнис, односно поретко се одлучуваат за претприемништво, а кога станува збор за жени од етнички и малцински заедници, стапката е уште пониска. Во Северна Македонија во 2017 година имало 2,5% повеќе активни мажи отколку жени претприемачи. Кога станува збор за учеството на жените Ромки во женското претприемништво, сè уште недостасуваат официјални податоци, а малкуте достапни податоци што се презентирани укажуваат дека активноста на жените Ромки во претприемачките активности е многу ниска. Според податоците од Агенцијата за вработување и Националната стратегија за Ромите, помеѓу 2016 и 2020 година, само 23 жени Ромки добиле грантови за стартап бизнис, од вкупно 82 Роми. Социјалното претприемништво во Северна Македонија е во почетна фаза на развој, а постојните социјални претпријатија покажуваат дека постои потенцијал за раст и развој на овој концепт во земјата. За да се поттикне развојот на концептот на претпријатија, потребна е поголема едукација и менторство на сите засегнати страни во општеството. Социјалните претприемачи и социјалните претпријатија создаваат нови можности, нови форми на работа и дејствување и вработуваат жени од ранливи категории. Тие имаат мисија да ја подобрат економската и личната благосостојба на жените од ранливи категории.

Funded by
the European Union

Преку прелиминарна проценка направена преку спроведување фокус групи со жени и девојки Ромки, водичот дава преглед на нивото на знаење и свест кај жените и девојките Ромки за социјалното претприемништво, како и нивните потреби за зголемување на знаењето. Врз основа на проценката, во упатството се предложени теми за градење на капацитетите на жените и девојките Ромки во областа на социјалното претприемништво и развојот на социјалните претпријатија.

1. ШТО Е СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО?

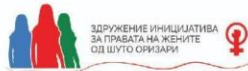
Социјалното претприемништво е комбинација од иновација, снаодливост и можност за решавање на важни општествени предизвици и проблеми. Според тоа, социјалното претприемништво историски се поврзува со стратешка форма на филантропија. Социјалното претприемништво комбинира претприемачки пристапи со фокус на создавање позитивни општествени или еколошки промени.

Етимологијата на зборот „социјален“ - потекнува од два латински збора - „socius“, што значи пријател и „socialis“ што значи сојузник. Од друга страна, зборот претприемништво е комбинација од два латински збора - „entre“, што значи да се плива и „prendes“, или да се зграби, да се разбере. Во суштина, социјалното претприемништво значи „сојузник кој ја зграпчува можноста да реши општествен проблем“.

Концептот вклучува идентификување и решавање на социјалните проблеми, честопати преку иновативни бизнис модели, а истовремено генерирање профит или постигнување други форми на вредност. Клучни аспекти на социјалното претприемништво се:

Funded by
the European Union

symplexis

1

Социјално влијание - што вклучува позитивни социјални промени и решавање на проблеми како што се сиромаштијата, образовните и еколошките предизвици итн.

2

Иновација, т.е. развивање нови и креативни решенија за општествени проблеми

3

Реинвестирање на профитот (профитот не е клучна цел во социјалното претприемништво)

Мерење на успехот (комбинација од финансиско и социјално влијание за мерење на успехот) Фокусот е на позитивните општествени промени преку кои се мери постигнатиот успех.

Социјалното претприемништво е во основа социјална мисија преку која луѓе од различно потекло се обидуваат да развијат, да иновираат и да имплементираат ефикасни решенија како одговор на предизвиците со кои се соочуваат, без разлика дали предизвиците се социјални, економски или еколошки. Социјалното претприемништво нуди решенија во форма на производи, услуги или интервенции создадени од стартапи или постоечки профитни и непрофитни организации. Тоа значи интегрирање на етичка перспектива во бизнисот. Во својата суштина, социјалното претприемништво има три димензии: претприемачка, социјална и управувачка.

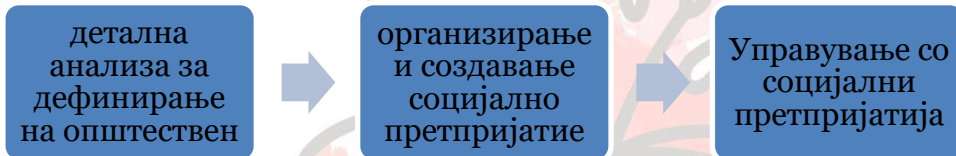
Социјалното претприемништво се состои од неколку фази:

Funded by
the European Union

symplexis

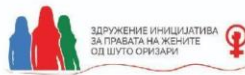
Во суштина, тоа бара детална анализа на социјалниот проблем на кој ќе се фокусира или ќе работи социјалното претпријатие. Потоа треба да следи организација и создавање на социјално претпријатие со детална анализа на сите елементи во создавањето, а како последна фаза, управувањето со социјалното претпријатие.

- Денешните социјални проблеми се многу разновидни и од нас зависи дали ќе ги гледаме како нерешливи социјални проблеми или како можности за социјални бизниси.
- Некои од социјалните проблеми во заедницата:
 - Невработеност и сиромаштија
 - Недостаток на вода за пиење, санитација
 - Бездомништво
 - Загадување на животната средина
 - Стареење и потребите на постарата популација
 - Деца со посебни потреби и возрасни со посебни потреби
 - Одржлива енергија, итн.

Ова не значи дека социјалниот проблем на кој работиме ќе биде веднаш елиминиран,

Funded by
the European Union

туку значи долгорочен напор и стремеж за постепено подобрување на постојните проблеми и околности. Затоа, социјалното претприемништво се фокусира на нови услуги, производи и можности наменети за маргинализирани групи и постигнување

напредок за доброто на општеството, локалната заедница и локалното население. Профитот се реинвестира и се користи за понатамошен развој.

1.1. Кој е социјален претприемач?

Развојот на социјалното претприемништво бара луѓе кои ќе бидат иновативни, нема да се плашат од ризик и ќе дејствуваат храбро, луѓе кои ќе ја играат улогата на мотиватори и агенти на промени во социјалниот сектор, луѓе кои ќе препознаваат нови можности за општествени вредности и кои ќе бидат одговорни пред клиентите за добиените резултати. Социјалните претприемачи се разликуваат од комерцијалните претприемачи бидејќи нивната најважна мисија е општествената мисија, а не приватната и личната корист. За нив, најважно е да ја промовираат општествената благосостојба преку задоволување на потребите на најчесто маргинализираната категорија граѓани и граѓаните во социјален ризик. Профитот всушност се постигнува преку задоволување на потребите на овие категории граѓани, а профитот се гледа како алатка за постигнување на општествена цел - социјална благосостојба и благосостојба на граѓаните. Социјалниот претприемач е пионер во иновациите кои им користат на општеството и човештвото. Социјалните претприемачи, заедно со институциите, мрежите и заедниците, создаваат решенија кои се ефикасни, одржливи, транспарентни и мерливи.

Социјалните претприемачи во суштина се фокусираат на промена на системите и практиките кои се главни причини за сиромаштија, маргинализација и влошување на условите за живот, придружени со губење на човечкото достоинство. Притоа, тие можат да основаат непрофитни или профитни организации, но во секој случај, нивната примарна цел е да создадат одржливи системски промени. Социјалното претприемништво и социјалните претпријатија создаваат одржлив и инклузивен раст и поттикнуваат социјални иновации бидејќи се фокусираат на луѓето, особено на маргинализираните, и го промовираат општото добро и ја поттикнуваат социјалната кохезија.

Funded by
the European Union

symplexis

Карактеристики што треба да ги поседува една личност за да биде социјален претприемач

КАРАКТЕРИСТИКИ

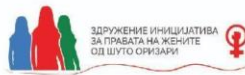
- Емпатичен и великодушен
- Лидер на заедница
- Ентузијаст и проактивен
- Отворен кон нови идеи
- Посветен на заедницата
- Доживотен ученик
- Одговорен
- Мотивиран
- Љубопитен и иновативен
- Креативен
- Самоуверен

1.2. Познати жени социјални претприемачи

Меѓу најпознатите/најпознатите жени социјални претприемачи низ историјата често се

Funded by
the European Union

вбројуваат: Флоренс Најтингејл од Обединетото Кралство, основач на модерни институции за неа, и Марија Монтесори, првата жена доктор во Италија, создавач на Монтесори образовниот систем за деца.

Флоренс Најтингејл, честопати нарекувана основач на модерното медицинско сестринство, не беше само негувател, туку и извонреден социјален претприемач. Нејзината бескрајна посветеност на подобрување на здравствените системи и нејзиниот пристап кон решавање на социјалните проблеми ја издвојуваат како пионер во областа на социјалното претприемништво. Зошто се сметаше за социјален претприемач? Поради нејзината трансформативна визија - подобар свет и активна работа кон подобар свет преку обезбедување грижа и неа за болните, преку активна работа за обука на медицински сестри, подобрување на санитарните услови и реформа на здравствената заштита во тоа време.

Преку иновативни решенија, таа им помогна на креаторите на политики и здравствените професионалци да го разберат влијанието на санитарните услови и хигиената врз резултатите кај пациентите.

Марија Монтесори се смета за социјален претприемач бидејќи идентификувала социјален проблем - неефикасни традиционални методи на образование - и развила иновативно решение - методот Монтесори. Овој метод, кој нагласува учење ориентирано кон детето, слобода и почитување на природниот развој на детето, како и поттикнување на социјална интеракција и учење со други ученици, имал глобално влијание кое им користело на безброј деца. Нејзината работа, исто така, создала работни места преку основање на Монтесори училишта и програми за обука на наставници.

1.3. Придобивки и можности од социјалното претприемништво

Можностите што ги нуди социјалното претприемништво се разновидни; еве ги наведените:

- Кризата со Ковид-19 покажа дека луѓето почнаа да бараат алтернативни начини за водење бизнис како начин на егзистенција.
- Зголемување на можностите за активно вклучување на пазарот на трудот на одредени категории граѓани
- Зголемена свест кај потрошувачите и корисниците на услуги за социјалните и општествените промени преку социјално претприемништво
- Можност за одржливост преку реинвестирање на профитот
- Катализатор за значајни промени, првенствено во локалната заедница, бидејќи социјалните претприемачи често создаваат можности за работа во недоволно

Funded by
the European Union

symplexis

опслужени области кои се откриваат за време на проценките на локалните потреби, што може дополнително да ги зајакне локалните економии и да поттикне чувство на дејствување и вклученост кај локалните жители.

Постојат многу придобивки од социјалното претприемништво, вклучувајќи ги следниве

1.4. Социјални претпријатија

Социјалните претпријатија се наоѓаат во средината помеѓу деловниот сектор, владиниот сектор и социјалниот сектор. Целта на социјалните претпријатија е да решат одредени недостатоци во општеството преку методи на остварување профит што подоцна ќе се реинвестира во бизнисот и во спроведување активности за социјални придобивки на категориите луѓе кои се под ризик. Социјалната компонента во социјалните претпријатија е нагласена преку вработување на лица кои се долгорочно невработени, лица во социјален ризик и лица од маргинализирани и ранливи заедници.

Вработување на лица во социјален ризик (некои од категориите на лица во социјален ризик):

- Жени - жртви на семејно и родово базирано насилство;
- Самохрани мајки и самохрани родители;
- Млади лица во социјален ризик;
- Припадници на различни етнички заедници;
- Лица кои се на кој било друг начин маргинализирани и/или исклучени од општествените текови.

Funded by
the European Union

Не постои единствена правна форма за социјалните претпријатија. Многу социјални претпријатија работат во форма на социјални задруги, некои се регистрирани како приватни компании, а многу се непрофитни организации како што се здруженија на граѓани, друштва за грижа, волонтерски организации, добротворни организации или фондации.

Социјалните претпријатија главно работат во следните четири (4) области:

Интеграција во обука за работа/пазарот на трудот и интеграција на лица со попреченост и невработени лица

Лични социјални услуги - здравствена, социјална и медицинска грижа и нега, стручно оспособување, образование, здравствени услуги, услуги за грижа за деца, услуги за стари лица или помош на лица во неповолна положба/лица со посебни потреби.

Локален развој на области со неповолна положба - социјални претпријатија во оддалечени рурални области, развој на населби во урбани средини, развојна помош и развојна соработка со трети земји

Други видови услуги - вклучуваат рециклирање, заштита на животната средина,

Социјална правда: Подигање на свеста за социјалните проблеми и нудење решенија за социјалните проблеми

Зајакнување на заедницата: Зајакнување и охрабрување на поединци (луѓе) и заедници да учествуваат во прашања од јавен интерес

Обезбедување можности за економски напредок, развој на вештини и самоодржливост на вработените

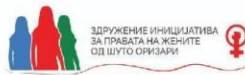
Создавање култура на општествена одговорност

Подобрување на условите за работа на маргинализираните групи и нивно активно вклучување и придонес кон економскиот и одржливиот развој на општеството

Социјалните претприемачи ги инспирираат другите да се вклучат во општествените промени преку демонстрирање на моќта на претприемништвото да создаде позитивно влијание.

Funded by
the European Union

спорт, уметност, култура, истражување и иновации, заштита на потрошувачите итн.

➤ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

- Користејќи претприемачки принципи, овие претпријатија ѝ служат на заедницата и не се фокусирани на максимизирање на профитот за сопствениците;
- Генерираниот профит најчесто се реинвестира за постигнување на општествени цели, т.е. за специфични општествени промени;
- Тие нудат иновативни пристапи за одржлив и правичен развој;
- Најчесто, како што е споменато, тие работат во две насоки: 1) обезбедуваат стоки и услуги на маргинализирани и неразвиени заедници и/или 2) вработуваат луѓе од ранливи групи граѓани;
- Тие се пазарно ориентирани, односно обезбедуваат финансиска одржливост преку успешно работење според пазарните механизми.

Социјалните претпријатија поттикнуваат чувство на социјална кохезија и промовираат заедништво. Социјалното претприемништво опфаќа заедници, непрофитни организации и друштва со ограничена одговорност. Овие субјекти можат да се сметаат за социјални претпријатија ако тие значително им користат на општеството, животната средина и локалните заедници и ако нивната добивка се реинвестира во понатамошен развој.

➤ КАКО ДА ЗАПОЧНЕТЕ СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЈАТИЈЕ

• Направете истражување на потенцијалниот локален пазар

- анализирајте кои се локалните проблеми и предизвици што понатаму би можеле да бидат потенцијална можност за социјален бизнис
- Кои се категориите граѓани кои се соочуваат со овие предизвици и проблеми, односно кои се вашите потенцијални целни групи, што можете да направите за нив, кој би можел да биде потенцијален купувач на вашите производи и/или услуги, дали има други бизниси или претпријатија кои испорачуваат исти или слични услуги/производи?
- **Создадете бизнис план**

Еден од најшироко користените бизнис модели е бизнис моделот Canvas.

Планот Canvas се состои од следниве клучни елементи:

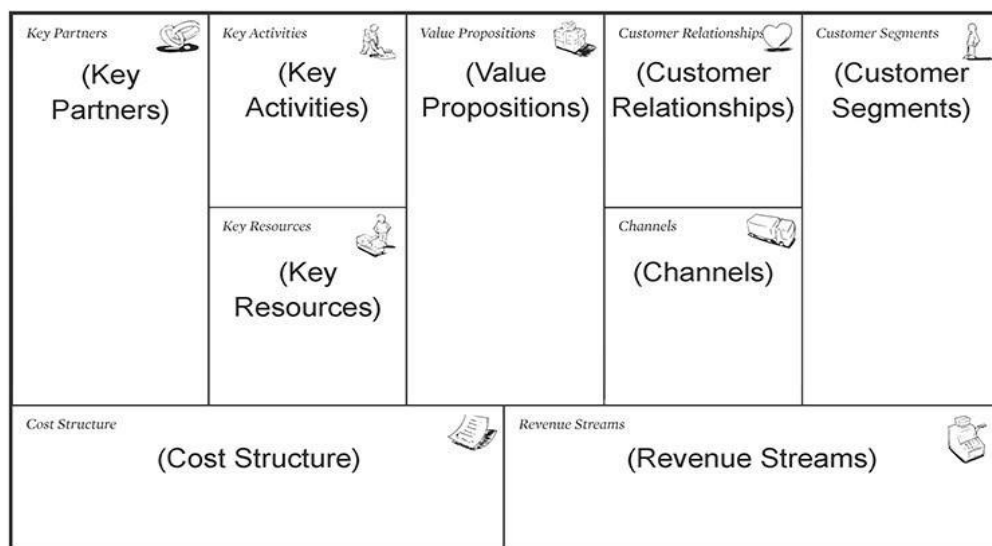
- Вредност, т.е. производот или услугата што треба да се создаде и испорача на купувачите/корисниците/клиентите;
- Сегменти на клиенти, на кои клиенти/корисници им служи компанијата (кои се најважните клиенти, што е специфично за нив, кои се потрошувачите на услугите/производот);
- Канали, како вредноста/производот/услугата ќе им биде доставена на клиентите преку комуникациски, дистрибутивни и продажни канали (ова ги вклучува дистрибутивните канали, т.е. начинот на кој ќе комуницирате со клиентите, кои комуникациски канали се најефикасни и кои се економски најисплатливи);
- Односи со клиентите, како ќе се воспостават и одржуваат односите со клиентите (односи со клиенти и соработници, однос со потрошувачи/клиенти);
- Клучни ресурси, т.е. кои се клучните ресурси со кои може да се создаде и испорача вредност (кои ресурси ви се потребни за да го произведете производот или да ја понудите услугата);
- Клучни активности, кои се активностите што треба да се спроведат за да функционира бизнис моделот (дефиниција на активности што вклучуваат продажба, производство (доколку ги има), развој и истражување);
- Клучни партнерства, кои партнери се потребни за успешно функционирање на деловниот модел, односно кој може да помогне во спроведувањето на деловниот модел (идентификација на клучни партнери, клучни добавувачи, клучни ресурси добиени од партнерите); Притоа, важно е да се имаат предвид овие ресурси: информации и знаење, финансиски ресурси, простор и опрема за извршување на основната дејност, компетентни луѓе итн.
- Структура на трошоци, односно кои ќе бидат главните трошоци што компанијата ќе ги има со овој бизнис модел. Мора да ја земете предвид структурата на трошоците и расходите. Можете да размислите која опција за плаќање е најсоодветна, но исто така треба да имате почетен капитал за да ги стекнете потребните ресурси. За ова, постојат специјализирани фондови кои можат да ви помогнат.

Funded by
the European Union

- Важно е континуирано да се учи – учење преку пракса;
- Менторството исто така може да биде од голема корист. Размислете за одржливост, затоа е препорачливо да се надгради бизнис моделот и да се вклучи анализа на позитивните и негативните општествени, социјални и еколошки влијанија.

www.businessmodelgeneration.com

The templates here are made available on the same CC license terms as the original canvas.

Планот на Canvas со 9 клучни елементи

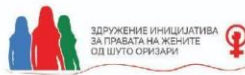
1.5. Социјални претпријатија што носат позитивни практики

ШПАНИЈА - ЧОКОЛАДИ ARTESANOS ISABEL

Еден пример за социјално претпријатие водено од жена е „Чоколади Артесанос Изабел“, продавница за продажба на занаетчиско и етичко какао. Сопственичка е Изабел Фелез, која откако живеела и студирала во Франција, Германија и нордиските земји, решила да отвори мала продавница во 2013 година. „Чоколади Артесанос Изабел“ сака да покаже дека е можно етички да се консумира без да се жртвува квалитетот. Таа работи со сировини од фер трговија и еколошки материјали како што се какао, шеќерна трска и локални производи како екстра девствено маслиново масло

Funded by
the European Union

и бадеми „Маркона“. Таа е посветена на чоколадото со поетички критериуми, земајќи ги предвид луѓето и животната средина и имајќи гаранција дека нема деца кои работат на плантажите. Работниците во социјалното претпријатие се сите жени, а некои работат со скратено работно време за да го балансираат домашниот и работниот живот.

Фер трговијата гарантира пристојна плата и подобрување на условите за работа за производителите во сиромашните области на земјите од Југот, кои се исто така области каде што се произведува најголемиот дел од какаото, шеќерот од трска и многу други сировини. Печатот FLO-Fairtrade гарантира дека се добиваат квалитетни сировини, гарантирајќи дека се почитуваат правата на луѓето и животната средина. Chocolates Artesanos Isabel потпиша договор за соработка со Asadicc и програмата INCORPORA на Obra Social La Caixa. Целта е да се промовира во компанијата социјалната и работната интеграција на луѓето кои се изложени на ризик од социјална исклученост и имаат тешкотии во пристапот до работа. Всушност, претпријатието им дава можности на жените, особено на самохраните родители, да се интегрираат на пазарот на трудот преку курс за обука и работно искуство, нудејќи бесплатна обука за семејства со еден родител. Женскиот институт го призна претпријатието како „Компанија за соработка за еднакви можности меѓу жените и мажите“.

„Чоколади Артесанос Изабел“ работи на намалување на материјалот на нашето пакување на минимум, користејќи рециклирана хартија или хартија од одржливи шуми, со минимална употреба на мастило и минимизирање на материјалот за еднократна употреба. Повеќето од нивните добавувачи ги делат нашите принципи и користат обновливи извори на енергија и практики кои се социјално праведни и еколошки одговорни. Тие работат со мали производители, етичко банкарство, етичко осигурување и електрична енергија од обновливи извори на енергија, како и користат кујнски прибор без олово и PTFE и биоразградливи и без фосфатни производи за чистење. „Чоколади Артесанос Изабел“ е во Регистарот на јаглероден отпечаток на Министерството за животна средина, пресметувајќи, намалувајќи и компензирајќи го нашиот јаглероден отпечаток. Чоколадите се сертифицирани од Фер трговија и од Арагонскиот комитет за органско земјоделство.

Претпријатието нуди курс за обука за одржливо производство на чоколадо. Придонесува за руралниот развој и неговата заедница на неколку начини: водејќи грижа и за луѓето и за животната средина, со фокус на ранливи жени. Активноста придонесува за спречување/намалување на депопулацијата на маргинализираните области. Чоколадите Артесанос Изабел сакаат да придонесат за социоекономскиот развој на руралните области и да побараат пристап до услуги и висококвалитетни производи, така што луѓето можат да изберат да живеат во селата и да го имаат квалитетот на живот што го заслужуваат. Како оваа добра практика може да се искористи/пренесе.

Оваа добра практика е интересна од многу причини: прво затоа што покажува дека во руралните средини може да се има диверзифицирана економија, а не само земјоделско-прехранбен сектор, второ, дека може да се надмине проблемот со малиот

Funded by
the European Union

пазар благодарение на дигиталните решенија како што е имплементацијата на е-продавница и трето, за вклучување на жените во претприемништвото, што е клучен придонес за ревитализација на руралните средини и придонесува кон намалување на родовата нееднаквост.

Веб-страница <http://www.chocolates.bio/>

СРБИЈА - РАДАНСКА РУЖА

Во српскиот округ Јабланица, ова социјално претпријатие вработува постари и долгорочно невработени жени, самохрани мајки и жени со посебни потреби од руралните делови на општина Лебане. Зелената димензија на ова социјално претпријатие се рефлектира преку органско производство на сурово овошје и зеленчук и производство на финални производи на традиционален начин – рачно без употреба на машини. Раданска Ружа произведува премиум традиционална српска храна како што се џемови направени од локално овошје и зеленчук.

Вештините потребни за водење на овие активности се главно поврзани со вештините за органско земјоделство, како што се: планирање/модел на бизнис и стратешко управување, вклучувајќи вештини за ублажување и прилагодување кон климатските промени, управување со водите и хранливи материи во почвата; биекономско-технички вештини, вклучувајќи ефикасност, управување и биобезбедност на добитокот.

Раданска ружа е добар пример за здружување и поддршка на жените во мали рурални средини преку економска активност и производство на висококвалитетни производи од локалните полиња на органски начин.

Веб-страница: <http://www.radanskaruza.rs/>

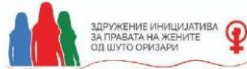
2. СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО И СОЦИЈАЛНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

2.1. НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА И СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ

Социјалното претприемништво се смета за релативно нов феномен во земјата, иако концептот на социјална економија има долга историја. Граѓанскиот сектор и непрофитните организации во земјата се главни учесници и промотори на развојот на социјалното претприемништво во Република Северна Македонија. Покрај граѓанските организации кои практикуваат социјално претприемништво и имаат мотивација да ги користат можностите што ги нуди, други субјекти како што се заштитните друштва и

Funded by
the European Union

за другите исто така се сметаат за важни актери во развојот на социјалната економија и социјалното претприемништво.

Постојната законска рамка (Законот за здруженија и фондации, Законот за вработување на лица со попреченост, Законот за (земјоделски) задруги, Законот за трговски друштва, Законот за финансиска поддршка на инвестиции итн.) предвидува можности за управување со овој тип субјекти во рамките на постојните форми на организации. Сепак, оваа рамка не претставуваше и не обезбедуваше соодветна поволна средина за развој на социјалните претпријатија и социјалното претприемништво, па затоа креаторите на политиките и граѓанскиот сектор иницираа поконкретни политики во оваа област.

Иако првично беше изготвен Закон за социјално претприемништво во 2015 година, тој сè уште не е донесен и идејата за негово донесување полека се напушта. Спротивно на тоа, иницирано е донесување на Закон за социјални претпријатија како субјекти кои ќе можат да вработуваат лица во социјален ризик и лица од различни категории маргинализирани граѓани.

- Законот за социјални претпријатија е во завршна фаза на подготовка и предвидува социјалните претпријатија да имаат полесен пристап до пазарот, да бидат повидливи, поприфатени во заедницата и општеството и да бидат самоодржливи.
- Нацрт-стратегијата на Владата за соработка со и развој на граѓанското општество (2025-2028) предвидува донесување на Закон за социјални претпријатија до 2026 година, како и вклучување на социјални претпријатија со правна форма на здружение или фондација во програми за поддршка на микро, мали и средни претпријатија. Социјалните претпријатија се сметаат за потенцијално ефикасни форми на дејствување со цел решавање на важни социјални прашања што директно би влијаеле на подобрување на положбата на маргинализираните групи граѓани.

Во меѓувреме, додека се чека донесувањето на Законот за социјални претпријатија, усвоена е Националната стратегија за социјални претпријатија (2021-2027) придружена со Акциски план. Главните стратешки приоритети на стратегијата се:

- Воспоставување поволна законска рамка – изготвување и донесување на Закон за социјални претпријатија, креирање регистар на социјални претпријатија и подобрување на даночниот третман на социјалните претпријатија;
- Создавање култура на социјално претприемништво, интегрирање на социјалните

претпријатија во образовните програми во формалното (основно, средно и високо образование) и неформалното образование;

- Помош за меѓусебна поддршка, учење и градење капацитети за социјални претпријатија и воспоставување ресурсни центри за развој на социјални претпријатија на национално и локално ниво;
- Олеснување на пристапот до и развојот на пазарите за социјалните претпријатија, како и зголемување на нивната видливост и препознатливост на пазарот;
- Олеснување на пристапот до надворешно финансирање: пилотирање на финансиски инструменти за социјални претпријатија, активирање на јавни средства за социјални финансиски инструменти, охрабрување на компаниите да ја користат корпоративната општествена одговорност и да инвестираат во социјални претпријатија итн.¹

Исто така, отворен е Национален центар за социјални претпријатија со контакт лица и канцеларии во 8 статистички региони во земјата, како дел од ИПА проектот „Поддршка на социјалните претпријатија“, финансиран од ЕУ, што претставува структура за поддршка, развој и градење капацитети на социјалните претпријатија. Во 2019 година беше основана Мрежа на социјални претпријатија, како платформа за комуникација и соработка помеѓу различни социјални претпријатија.²

Треба да се напомене дека во 2019 година беше усвоена и Стратегијата за женско претприемништво 2019-2023 година, но таа е застарена и не е јасно дали во моментот се подготвува нова стратегија. Исто така, Стратегијата не содржеше интерсекционален пристап и не беше прилагодена на различни целни групи, првенствено на различни групи жени. Стратегијата предвидуваше мерка „Премин од социјална помош кон самовработување“, која е наменета за корисници на социјална помош и невработени жени, но е премногу општа и не се однесува на различни категории жени.³

Агенцијата за поддршка на претприемништвото со Програмата за поддршка на претприемништвото, конкурентноста и иновациите на малите и средните претпријатија во 2020 година предвиде 11 мерки и програмски активности, а со програмата во 2022 година предвиде 13 мерки и програмски активности насочени кон промоција и поддршка на претприемништвото, самовработување на невработени лица, менторство на мали и средни претпријатија и генерирање нови работни места. Во

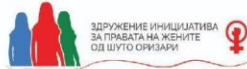
¹Национална стратегија за социјални претпријатија (2021-2027), достапна на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/trud/Strategija_socijalni_pretprijatija_2021_2027.pdf

²Поддршка за социјални претпријатија, достапна на: <https://centarsp.mk/>

³Стратегија за развој на женското претприемништво (2019-2023), достапна на: <https://shorturl.at/iUnCg>

Funded by
the European Union

symplexis

текот на 2022 година, во рамките на поддршката за самовработување, од вкупниот број на изработени бизнис планови, 740 беа за жени во рамките на ваучер системот. Исто така, од вкупниот број на издадени ваучери, 54, во рамките на ваучер системот за советување, 20 беа за жени. Со програмата за 2020 година, реализирана е финансиска поддршка за целните групи - невработени жени и претприемачи во износ од 1.970.000,00 денари преку програмски активности: поддршка за самовработување (претприемништво). Сепак, нема достапни податоци по етничка припадност.

Оперативните планови за активни мерки за вработување, на пример за 2017, 2018 и 2019 година и понатаму до и вклучително 2024 и 2025 година, вклучуваат и мерка која обезбедува помош и поддршка на социјалните претпријатија, односно Поддршка за самовработување (претприемништво). Мерката има за цел да го поттикне вработувањето на невработени лица покрај микро, малите и средните претпријатија и во социјалните претпријатија. На пример, во 2017 година, 4 социјални претпријатија, управувани од невладини организации, ја искористија мерката, при што беа планирани седум нови работни места за ранливи категории граѓани.⁴

Оперативниот план за 2025 година предвидува два вида поддршка: Поддршка за самовработување (претприемништво) за невработени лица над 29 години, каде што како корисници се вклучени и невработени Роми – мажи до 60 години и жени до 58 години. Вториот вид поддршка се однесува на самовработување (претприемништво) за невработени млади лица до 29 години. Исто така, корисници и овде се млади Роми мажи и жени до 29 години со завршено најмалку основно образование.⁵

Очигледно е дека постојат можности за вработување преку социјални претпријатија, како и можности за субвенционирање предвидени во годишните оперативни планови за активни мерки за вработување. Во рамките на оваа мерка, како што веќе споменавме, лица од ромската етничка заедница се наведени како корисници, што е во согласност со Стратегијата за вклучување на Ромите (2022-2030) и се прави напор за зголемување на опфатот на Ромите во активните мерки и услуги за вработување преку воведување квота од 5% за опфат на Ромите. Стратегијата за вклучување на Ромите, исто така, предвидува создавање поволна средина за формализација и стимулирање на претприемништвото со цел да се поддржат најмалку 1.000 лица да отворат нови бизниси и да ги формализираат постојните до 2030 година.

Политиките за претприемништво имаат значајна улога во целокупниот економски развој, а социјалното претприемништво може да биде ефикасна алатка за социјална инклузија на мажите и жените Роми.

⁴Министерство за економија и труд <https://www.economy.gov.mk/mk-MK/sektor-programi.nspix>

⁵Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2025 година, достапен на: <https://shorturl.at/GvgOg>

Funded by
the European Union

2.2 ПОЗНАТИ СОЦИЈАЛНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ВКЛУЧУВАЊЕ НА ЖЕНИТЕ РОМКИ

Во Европа во 2014 година, евидентирани се 2 милиони социјални претпријатија кои постојат и работат, што претставува 10 проценти од сите бизниси во ЕУ. Тие вработуваат повеќе од 11 милиони работници, или околу 6 проценти од сите вработени во ЕУ. Оттука, очигледно е дека социјалната економија и социјалните претпријатија имаат важна улога и влијание како работодавачи во Европа и генерално влијаат врз инклузивниот раст и развој на европската економија.⁶

Кога станува збор за Република Северна Македонија, според претходно достапните податоци, идентификувани се 57 социјални претпријатија. Исто така, постои регистар на социјални претпријатија на веб-страницата на Млади претприемачи (<https://mladipretpriemaci.mk/>). Повеќето од овие социјални претпријатија се наоѓаат во Скопје и Скопскиот статистички регион, по што следува Пелагонискиот регион, а потоа Југоисточниот статистички регион. Најмал број социјални претпријатија се регистрирани во Североисточниот (2%) и Југозападниот и Полошкиот регион (5%).

Овие социјални претпријатија нудат различни видови производи и услуги како што се: социјални услуги за ранливи категории граѓани, управување со отпад и рециклирање, инклузивен и одржлив туризам, образование за деца и млади, производство на органски производи и органска храна. Според податоците од Студијата, 43 претпријатија, на пример, вработуваат 271 лице (т.е. до 5 или помалку од 5 лица во едно претпријатие) од кои 38,3% се млади луѓе од ранливи категории, првенствено млади жени, потоа млади луѓе од други маргинализирани групи и млади Роми. Важно е да се напомене дека дел од вработените се вработени со редовен договор за вработување (полно работно време), дел се вработени со скратено работно време и дел сезонски вработени.

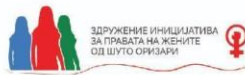
Поголемиот дел од социјалните претпријатија (59%) се регистрирани како организации на граѓанското општество (здруженија на граѓани, фондации) во согласност со Законот за здруженија на граѓани и фондации. Некои се регистрирани и како друштва со ограничена одговорност и друштва со ограничена одговорност со еден член, во согласност со Законот за трговски друштва. Исто така, постојат и некои кои се регистрирани како задруги во согласност со Законот за земјоделски задруги.⁷

⁶CEEDHUB, <https://ceedhub.mk/socijalni-petprijatija-info/>

⁷Ицкоски М., Рајчиќ О. Основна студија за социјални претпријатија во Македонија, Национален младински совет, 2022 достапно на: https://arno.org.mk/mk/proekti/osnovna_studiја/

Funded by
the European Union

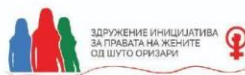

Како позитивни примери за социјални претпријатија се претпријатијата наведени подолу. Некои од нив вклучуваат жени Ромки;

- „Лице в лице“ е социјално претпријатие посветено на одржлив развој, социјална правда, еднаквост и хуманост. Формирано е во 2012 година и е пионер во социјалното претприемништво во земјата. Ова социјално претпријатие вклучува повеќе од 150 улични продавачи кои го продаваат списанието „Лице в лице“. Станува збор за луѓе од маргинализирани групи, со што претпријатието го промовира нивното вклучување во економските процеси и општеството воопшто.
- Социјално претпријатие REDI recycling, чија цел е организирање и формализирање на индивидуални собирачи на секундарни сировини, преку воспоставување систем за примарна селекција на отпад во станбени згради и компании. Визијата на REDI Recycling е да создаде социјално претпријатие водено од собирачи на секундарни сировини и да ги користи принципите на циркуларна економија за рециклирање на секундарни сировини. Целта е да се подобри положбата на неформалните собирачи на отпад, кои се во голема мера изложени на здравствени ризици, како и да се подобри животната средина и да се вклучат Ромите во зелената економија.
- Социјалното претпријатие ХуманаС е дел од социјалното претприемништво кое претставува услуга за грижа за стари лица во домашни услови (палијативна нега). Социјалната компонента е дополнително нагласена со фактот дека се вработени долгорочно невработени лица и лица во социјален ризик (жени жртви на семејно насилство, самохрани мајки/родители, млади лица и припадници на различни етнички заедници). Формирано е во 2019 година преку програма за регрантирање и отвора можности за економско зајакнување на жените Ромки.
- Центарот за рехабилитација на зависници од дрога, алкохол и коцкање - Покров Избор е едно од првите социјални претпријатија во земјата. Ова социјално претпријатие работи на рехабилитација на зависници и нивна реинтеграција во општеството. Тука, корисниците на услугите одгледуваат разни овошни и градинарски култури и имаат сушара за дехидрирани производи. Тие исто така работат и со угостителски бизнис, а дел од нивните производи се достапни во различни синџири продавници како што се Веро, Рамстор итн.
- Хуманитарната организација „Милосрдие“ работи со маргинализирани групи и има за цел да им помогне на оние со здравствени проблеми, а воедно ги гради капацитетите на жените за создавање сопствени бизниси. Тие работат со жени кои, од одредени причини, немале можност да се стекнат со образование или

Funded by
the European Union

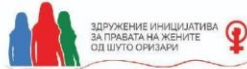

искуство на пазарот на трудот, па тука стекнуваат вештини за подоцна да отворат свои бизниси. Обучените жени започнуваат економски активности како што се фризер, шминкер, салон за шиене или подготовка на слатки, па на некој начин самите создаваат социјално претпријатие. Тие работат претежно со жени од населбите Чаир, Гази Баба, Шутка, Топаана.

- Копче е социјално претпријатие каде што секој може да донира облека, но и да купи парче облека од втора рака по поволни цени или да го добие бесплатно. „Копче“ е развиено и работи во рамките на Црвениот крст на Република Северна Македонија – Црвен крст на град Скопје. „Копче“ обезбедува поефикасен систем за дистрибуција на облека до лица во ризик, лесен пристап до облека по ниска цена за лица со ниски приходи кои не бараат помош, вработување на ранливи целни групи и придонес кон зачувување на животната средина.
- „Sewn Dream“ всушност е составено од две социјални претпријатија, едното од Кичево и другото од Кочани. Тие имаат иста мисија – еднаквост и еднакви можности за жените Ромки од овие два града преку вклучување во социјално претприемништво. Поточно, станува збор за услуги за шиене и испорака на производи за локалниот пазар. Овие две социјални претпријатија беа обединети во платформата „ЏкЏк“ и отворени во рамките на проект финансиран од Шведската агенција за меѓународна развојна соработка (SIDA) и We Effect - Шведска агенција за развој.
- Социјалното претпријатие ЦИП-ЦЕНТАР ЗА ИНТЕГРАЦИЈА И ПОДДРШКА (СИПП) вклучува млади жени Ромки и работи на производство на ранци направени од вишок материјал од фабриката за мебел „Биростил“ од Скопје.
- Социјално претпријатие за шиене – RomArt кое вклучува 15 жени Ромки и самохрани мајки кои прво стекнуваат вештини за шиене, а потоа имаат можност за трајно вработување во претпријатието. Поддржано е од невладината организација ХЕРА, како дел од проект.
- Социјалното претпријатие Нега плус, во минатото вработувало жени од ранливи категории семејства, односно обезбедувало вработување за жени жртви на семејно насилство преку помош и домашна нега за постари возрасни лица. Во текот на 2017 година, 15 жени Ромки биле вклучени во обуки и биле вработени во Нега плус. За жал, ова социјално претпријатие повеќе не функционира.
- Социјално претпријатие на Здружението за напредок на Ромите, со цел вработување на жени Ромки како даватели на услуги за нега на лица со Алцхајмерова болест и вработување на 10 жени Ромки. Ова придонесе за

Funded by
the European Union

вклучување на жените Ромки на пазарот на трудот и социјална интеграција во локалната заедница.

Точниот број на жени Ромки вработени во социјални претпријатија, според наодите од интервјуата со претставници на социјални претпријатија и граѓански организации, како и други достапни податоци, не е познат.

Треба да се напомене дека голем проблем е одржливоста на социјалните претпријатија. Некои од горенаведените социјални претпријатија беа основани од граѓански организации во рамките на конкретен проект. По завршувањето на проектот, одржливоста за некои од нив претставуваше предизвик. Значи, некои од наведените социјални претпријатија повеќе не се одржливи, односно не функционираат.

3. ПРОЦЕНКА НА НИВОТО НА ЗНАЕЊЕ ЗА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО НА ЖЕНИТЕ РОМКИ

Во однос на знаењето и информациите за концептите на социјална економија и социјално претприемништво, наодите од фокус групите спроведени во рамките на проектот ROMANCE укажуваат дека не постои доволно јасно разбирање и знаење за тоа што претставуваат социјалното претприемништво и социјалната економија. Повеќето жени Ромки, без оглед на возраста (помлади/постари), го поврзуваат концептот главно со терминот социјално/социјално и го идентификуваат со некаков вид помош, најчесто финансиска помош. Некои од нив го поврзуваат концептот со зборот економија, но повторно тој се поврзува со финансиски средства за живот, вработување или невработеност. Тие го поврзуваат и со обезбедување некаков вид помош, поддршка, средства итн., додека од друга страна, други го гледаат вториот дел од терминот „економија“ како примарно значење на концептот и го дефинираат концептот како економска одржливост, односно дали имаат финансиски средства за живот, дали се вработени или не и дали даваат економски придонес.

Јасно е дека концептот е поврзан со социјална мисија, но од аспект на добивање помош и поддршка од некого, а најчесто тоа е државата, владата, невладината организација или хуманитарната организација со цел да им се помогне на луѓето и жените кои се во ризик. Сепак, не постои јасно разбирање и разбирање за тоа што точно значи социјално претприемништво. Постои недостаток на информации за концептите кај речиси сите учесници во фокус групите без исклучок.

Како што веќе споменавме, некои од испитаниците го поврзуваат социјалното претприемништво само со поимот претприемништво, односно бизнис за остварување

Funded by
the European Union

symplexis

профит и го поврзуваат со профит, а тоа укажува дека понекогаш Ромките не прават разлика помеѓу традиционалното, односно бизнис-ориентираното претприемништво и социјалното претприемништво. Кога станува збор за запознаеност со социјалните претпријатија, Ромките не можеа да дадат пример за социјално претпријатие, па затоа е очигледно дека не знаат за концептот и немаат информации за фактот дека во земјата функционираат социјални претпријатија и дека некои од нив вклучуваат жени Ромки. Поради недостатокот на познавање на концептот, Ромките не се чувствуваат подготвени да започнат некаков вид социјално претпријатие бидејќи им е потребна дополнителна обука, квалификации, но и почетен капитал. Речиси сите сакаат да бидат дел од социјално претпријатие кое би го водел некој друг, а примарната причина е финансиска компензација, односно за егзистенција, како и вклучување во јавниот живот, односно контакт и комуникација со други жени и други луѓе од нивните и други заедници.

Ромките се заинтересирани за вклучување во социјално претприемништво, постои мотивација за вклучување, но според наодите од интервјуата со претставници на граѓански организации кои основале социјални претпријатија, најтешкиот дел е да се остане во тоа долго време, бидејќи очекуваат брзи резултати. Понекогаш проблем за задржување на Ромките во социјалните претпријатија е дискриминацијата на терен. Тие често се соочуваат со дискриминација бидејќи има случаи каде што корисниците на социјални услуги/производи не сакаат да соработуваат со Ромките, што дополнително ги демотивира Ромките да останат во социјалното претприемништво.

➤ **Кога станува збор за вештините што ги поседуваат жените Ромки и кои потенцијално би можеле да се искористат за социјално претприемништво, тие се:**

- Вештини за одржување на хигиена и во станбени и во деловни простории;
- Грижа и нега, помош и поддршка за болни, стари и изнемоштени лица (вклучувајќи пазарување/купување и извршување на одредени дневни обврски),
- Вештини за готвење
- Трговски вештини
- Шиене и кроење

Некои од нив имаат и одредени вештини во:

- Фризерски услуги, шминка или козметика.

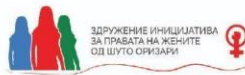
Треба да се напомене дека некои Ромки веќе посетуваат бесплатни курсеви за помош и поддршка за нега организирани од институција за нега на стари лица.

3.1. ПРЕДЛОЖЕНИ ТЕМИ ЗА ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ЗНАЕЊЕТО И КАПАЦИТЕТИТЕ НА ЖЕНИТЕ РОМКИ ЗА СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО

Според наодите од фокус групите со жени Ромки и интервјуата со претставници на

Funded by
the European Union

symplexis

организации кои основале социјални претпријатија, следниве беа идентификувани како потреби или теми неопходни за градење на капацитетите на жените Ромки за социјално претприемништво:

- Подобрување на технолошките и дигиталните вештини (управување со дигитални алатки и користење на онлајн платформи)
- Финансиска писменост (управување со лични, семејни финансии, финансиско планирање)
- Генерирање финансиски средства и обезбедување различни извори на финансирање
- Запознавање со постојните достапни средства или информации и пристап до информации за активни мерки за вработување и други достапни мерки од страна на институциите
- Лидерски и менаџерски вештини, менаџерски вештини
- Вештини за пишување CV
- Социјално претприемништво, социјална економија и социјални претпријатија, вклучувајќи регистрација на социјални претпријатија, подготовка на бизнис план и слични концепти
- Комуникациски вештини, воспоставување и одржување социјални контакти и вмрежување и градење партнерства со соработници
- Маркетинг и промоција на производи и услуги
- Управување со време
- Информации за можностите што ги нуди формалното вработување и можноста да се биде во (државниот) систем
- Работна (деловна) етика, елементи на работната етика
- Обуки за запознавање со правата на работното место, заштита од дискриминација на работното место, пријавување дискриминација
- Поспецифични курсеви поврзани со некои од вештините што веќе ги поседуваат, како што се: готвење, шиене и кроење, странски јазик

Покрај горенаведените специфични теми, потребно е да се споделат и успешни приказни и практики од жени Ромки кои веќе се дел од социјално претпријатие и/или основале социјално претпријатие, што би било корисно за привлекување и мотивирање на повеќе жени и девојки Ромки да се вклучат во социјално претприемништво. Исто така, позитивна практика е потенцијалното воспоставување на менторска програма на почетно и напредно ниво.

4. Референци и дополнителни материјали

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИСАРИ

symplexis

diesis
network

- Национална стратегија за социјални претпријатија (2021-2027), достапна на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/trud/Strategija_socijalni_pretprijatija_2021_2027.pdf
- Поддршка на социјални претпријатија, <https://centarsp.mk/>
- Стратегија за развој на женското претприемништво (2019-2023), достапна на: <https://shorturl.at/iUnCq>
- Министерството за економија и труд, <https://www.economy.gov.mk/mk-MK/sektor-programi.nspix>
- Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2025 година, достапен на <https://shorturl.at/GvgOg>
- SEEDHUB, <https://ceedhub.mk/socijalni-petprijatija-info/>
- Ицкоски М., Рајчиќ О. Основна студија за социјални претпријатија во Македонија, Национален младински совет 2022, достапно на: https://arno.org.mk/mk/proekti/osnovna_studija/
- Млади претприемачи, <https://mladipretpriemaci.mk/>
- Стојческа Б., Николиќ С. Водич за млади луѓе со идеи за мали и големи бизниси за општествени промени, Младински сојуз, Крушево, 2017, достапно на: <https://raiseyouth.mk/resursi/>
- Воведување иновации во работата на граѓанските организации преку социјално претприемништво, Метаморфозис, 2017, достапно на: http://zipinstitute.mk/wp-content/uploads/2012/09/Socijalno-Pretpriemnistvo_FINAL-1.pdf
- Поленаковиќ, Р., АНАЛИЗА НА ПОЛИТИКИТЕ И МЕРКИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ВРАБОТЕНОСТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА РОМСКОТО НАСЕЛЕНИЕ - Национален центар за развој на иновации и претприемачко учење, 2017, достапно на: <https://eprints.ugd.edu.mk/19190/>
- ВОДИЧ ЗА ПРЕТПРИЕМНИШТВО И МОЖНОСТИ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ ЗА МЛАДИ (15-29 ГОДИНИ, Граѓански центар Активум, достапно на <https://aktivum.org.mk/?p=892>
- Стратегија за вклучување на Ромите (2022-2030), достапна на: <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/Strategija%20za%20inkluzija%20na%20Romite%202022-2030%2003-02-2022%20finalna%20verzija.pdf>
- Илијевски К., Кусиникова Н. Социјални претпријатија - можност за работна интеграција на ранливи групи, Здружение за истражување, комуникации и развој „Паблик“ и „Конект“ 2016, достапно на: <https://rcgo.mk/links/analizi-i-istranzhuvanja-povrzani-so-ovozmozhuвачko-opkruzhuвање-na-go/socijalnite-pretprijatija-mozhnost-za-rabotna-integracija-na-ranlivate-grupi-2016/>
- Цветаноска Панова В. Анализа на социјалните претпријатија како можност за вработување на жените Ромки, ХЕРА - Здружение за здравствена едукација и

Funded by
the European Union

symplexis

истражување, 2020, достапно на: <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/02/Истражување-на-социјалните-претпријати-3.pdf>

- Водич за социјални претприемачи, Проект „Започни го“, „Продолжи го“, Тим на Најора, Баки 2020, достапно на <https://www.salto-youth.net/tools/toolbox/tool/guideline-for-social-entrepreneurs.3174/>
- Прирачник за социјални претприемачи Овозможување на младите луѓе да создаваат влијателни бизниси, APPRENTIS D'AUTEUIL - Франција ARNO Република Северна Македонија SCOALA DI VALORI - Романија VIKO - Литванија ZNANJE NA DJELU - Хрватска, 2022, достапен на <https://arno.org.mk/news/youcanbe-handbooks-for-social-entrepreneurs/>

